श्रीः

पंचमहायज्ञविधिः

નિત્યકર્મમાટે અતિ ઉપયોગી શાસ્ત્રીય ગ્રંથ.

रचनार

शास्त्री अंबाशंकर कल्याणजी शुक्ल.

प्रसिद्धकर्ता

(वलसाड सनातनधर्मसभा.)

મુંબઈ,

"નિર્ણયસાગર" પ્રેસમાં છાપ્યું

संवत् १९६२. शाके १८२८.

॥ पंचमहायज्ञाः ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥

स्वाध्यायेन व्रतैर्होमैस्त्रैविद्येनेज्यया सुतैः
महायज्ञैश्च यज्ञैश्च ब्राह्मीयं क्रियते तनुः

मनु. अ. २.

બ્રાહ્મણાદિ દ્વિજમાત્રે વેદાધ્યયન કરવાથી (व्रतैः) મધુમાંસાદિ વર્જીત પદાર્થવાળા નિયમોવડે (होमैः) સાયં પ્રાતઃ હોમ અથવા સાવિત્રચરૂહોમવડે (त्रैविद्येनेज्यया) ઉત્તમ વ્રત વિશેષે કરી તેમજ દેવતા ઋષિઓ અને પિતરોને પૂજન તથા શ્રાદ્ધાદિ ક્રિયાથી પ્રસન્ન કરી. (सुतैः) ગૃહસ્થાશ્રમમાં નિયમિત રહિ પ્રજા ઉત્પન્ન કરીને, (महायज्ञैः) સંધ્યાતર્પણ પૂજન બલિ વિગેરે આગળ બતાવેલા અનુક્રમથી પંચમહાયજ્ઞ કરી. (यज्ञैः) જ્યોતિષ્ટોમાદિ મહાયાગોવડે (ब्राह्मी) ब्रह्मप्राप्तियोग्या બ્રહ્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવામાં (इयं तनुः) આ દેહ સાફલ્ય ગણાય છે. માટે દ્વિજોએ ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે સંપૂર્ણ ક્રિયા શાસ્ત્રાધારેજ થાયછે એમ માની નીચે બતાવેલા પંચમહાયજ્ઞ વિધિનું સેવન અવશ્ય કરવું જોઇએ.

(સંધ્યા શબ્દનો અર્થ.)

अहोरात्रस्य यः संधिः सूर्यनक्षत्रवर्जितः॥
सा तु संध्या समाख्याता मुनिभिस्तत्वदर्शिभिः

દીવસ અને રાત્રિનો જે સંધિ થવાનો સમય હોય છે. તથા જેમાં સૂર્ય તથા નક્ષત્ર તારાઓનું સ્પષ્ટ રીતે દર્શન થતું નથી તે સમયને તત્વવેત્તા મહાત્મા મુનિઓએ સંધ્યા કહ્યો છે.

સંધ્યા કરવાથી શું ફળ થાયછે.

अत्रिः

संध्यामुपासते ये तु सततं शंसितव्रताः ॥
विधूतपापास्ते यांति ब्रह्मलोकं सनातनम् ॥

જેઓ પોતાના નિયમમાં રહીને હરરોજ સંધ્યોપાસના કરેછે. તેઓ પોતાનાં પાપોને દૂર કરી સનાતનં અવિનાશિ બ્રહ્મલોકમાં જાયછે.

તેમજ याज्ञवल्क्य ઋષિએ પણ કહ્યું છે કે જેઓ ન કરવાનાં કામો કરવાથી પોતાના પાપમાં પરિપકવ થયેલા છે તેઓને પણ પવિત્ર કરવામાં બ્રહ્માએ જગત્ રચ્યું તે સમયે તેના કર્મ સાથે સંધ્યા રચી હતી. રાત્રી તથા દિવસમાં અજાણપણે કરેલાં પાપને સંધ્યા મટાડે છે.

સંધ્યા ન કરવાથી થતા દોષો.

संध्या येन न विज्ञाता संध्या येनानुपासिता ॥
जीवमानो भवेच्छूद्रो मृतः श्वा चाभिजायते॥

સંધ્યા જેણે જાણી નથી. તેમ જાણીને જેણે કરી નથી. તે જીવતાં છતાં શૂદ્રના જેવો સમજવો. એટલે પોતાના તેજને તથા જાતિને કલંક લગાડવા જેવો થાયછે. અને મરણ પામ્યા પછી પશુયોનિ જેવા કે કૂતરાની જાતિમાં ઉત્પન્ન થાયછે. તેમજ સંધ્યા કર્યા શિવાય બીજાં કર્મનો આરંભ કરે છે તો તે કર્મનું ફલ મળતું નથી. તેમ પોતે

અશુદ્ધ ગણાય છે. માટે સંધ્યાની આવશ્યકતાની જરૂર છે. આ પંચમહાયજ્ઞ સંબંધી અનેક પ્રમાણો છે પરંતુ જેમ બને તેમ મનુષ્યની પ્રવૃત્તિ સત્કર્મમાં રહે એટલા માટે આગળ પ્રયોગ દર્શાવું છું.

(संध्याप्रयोगः)

પ્રથમ શુદ્ધ સ્નાન કરી ધોયલું વસ્ત્ર પેહેરી પૂર્વ દિશા-તરફ મુખ કરી આસનપર બેસી નીચે લખેલા મંત્રવડે ભસ્મ ધારણ કરવી.

ॐ त्र्यायुषंजमदग्नेः–લલાટે (કપાલે) ॐ कश्यपस्य त्र्यायुषंग्रीवायां (ગલે) ॐयद्देवेषुत्र्यायुषं—दक्षिणांसे(ખભે) ॐ तन्नोअस्तुत्र्यायुषं—हृदये (છાતીએ)

ઉપર પ્રમાણે ભસ્મ ધારણ કર્યા બાદ નીચેના મંત્રથી ત્રણવાર આચમન કરવું.

ॐ केशवाय नमःस्वाहा । ॐ नारायणाय नमःस्वाहा । ॐ माधवाय नमःस्वाहा ॥ ॐ गोविंदाय नमइति हस्तंप्रक्षाल्य ॥

(शिखाबन्धनम्)

ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गोदे-वस्यधीमहि ॥ धियोयोनःप्रचोदयात् ॥

ઉપરનો મંત્ર ભણી શિખા બાંધવી. પછી નીચે લખેલા મંત્રવડે ત્રણ વાર પ્રાણાયામ કરવો.

ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यं ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गोदे-

वस्यधीमहि ॥ धियोयोनः प्रचोदयात् ॐ आ-
पोज्योती रसोमृतं ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम

નીચેના મંત્રોથી શરીરને સ્પર્શ (ન્યાસ) કરવો.

(न्यासा:)

ॐ वाङ्मआस्येऽस्तु (મુખને સ્પર્શ કરવો)

ॐ नसोर्मे प्राणोऽस्तु (નાકને ")

ॐ अक्ष्णोर्मे चक्षुरस्तु (આંખને ")

ॐ कर्णयोर्मे श्रोत्रमस्तु (કાનને ")

ॐ बाह्वोर्मे बलमस्तु (બંનેબાહુને ")

ॐ ऊर्वोर्मे ओजोऽस्तु (બંનેજંઘાને)

ॐ अरिष्टानि मेंऽगानि तनूस्तन्वामेसहसंतु
(આખા શરીરને)

(પછી માસ, પક્ષ, તિથિ, વારનું અનુક્રમે ઉચ્ચારણ કરીને સંકલ્પ કરવો.)

अद्येत्यादि० ममोपात्तदुरितक्षयार्थं (प्रातः) संध्योपासनमहं करिष्ये

આ પ્રમાણે પ્રાતઃ મધ્યાન્હ, અને સાયં, એવો સમયે સમયે સંકલ્પ કરવો. બાદ નીચેના ત્રણ મંત્રોવડે માર્જન કરવું.

(मार्जनम्)

ॐ आपोहिष्ठामयोभुवस्तानऊर्जेदधातन ॥
महेरणायचक्षसे ॥ १ ॥
ॐ योवः शिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः ॥
उशतीरिवमातरः ॥

ॐ तस्माअरंगमामवोयस्यक्षयायजिन्वथ ॥ आपोजनयथाचनः ॥

(अघमर्षणं)

(જમણા હાથમાં જલ લઈ સુંઘીને ડાબી બાજુપર નીચેનો મંત્ર ભણીને ફેંકી દેવું)

ॐ द्रुपदादिवमुमुचानःस्विन्नःस्नातोमलादिव पूतंपवित्रेणेवाज्यमापःशुंधंतुमैनसः ॥

ત્યાર બાદ નીચેના મંત્રથી સૂર્યનારાયણને ગંધ-પુષ્પ અક્ષત તથા જલવડે ત્રણવાર અર્ઘ્ય કરવા.

(अर्घ्यप्रदानं)

ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ तत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्य धीमहि ॥ धियोयोनःप्रचोदयात् ॥

ब्रह्मस्वरूपिणे सूर्यनारायणाय नमःइदं अर्घ्यं दत्तंनमम ॥

કદાચિત્ કાલાતિક્રમ થયો હોય તો નીચેના મંત્રથી ચોથો અર્ઘ્ય આપવો.

ॐ आकृष्णेनरजसावर्तमानो
निवेशयन्नमृतंमर्त्यंच ॥
हिरण्ययेनसवितारथेना
देवोयातिभुवनानिपश्यन् ॥

ત્યાર બાદ બંને હાથમાં ગંધપુષ્પ લઈ ઉચા હાથ કરી સૂર્યનારાયણ સન્મુખ નીચેના ૪ મંત્રોવડે સ્તુતિ કરવી.

(उपस्थानम्)

ॐ उद्वयंतमसस्परिस्वःपश्यंतउत्तरम् ॥
देवंदेवत्रासूर्यमगन्मज्योतिरुत्तमम् ॥ १ ॥
ॐ उदुत्यंजातवेदसंदेवंवहंतिकेतवः ॥
दृशेविश्वायसूर्यम ॥ २ ॥

ॐ चित्रंदेवानामुदगादनीकं
चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः ॥
आप्राद्यावापृथिवीअंतरिक्षꣳ
सूर्यआत्माजगतस्तस्थुषश्च ॥ ३ ॥

ॐ तच्चक्षुर्देवहितंपुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ॥
पश्येमशरदःशतंजीवेमशरदःशतꣳ
शृणुयामशरदःशतंप्रब्रवामशरदःशतमदीनाः
स्यामशरदःशतंभूयश्चशरदःशतात् ॥ ४ ॥

આ પ્રમાણે ચાર મંત્રો ભણ્યા બાદ ગંધ પુષ્પ સૂર્યનારાયણને ચઢાવી દેવાં બાદ ગાયત્રી જપ માટે ધ્યાન કરવું.

ॐ तेजोसि शुक्रमस्यमृतमसि धामनामासि
प्रियंदेवानामनाधृष्टंदेवयजनमसि ॥

(गायत्रीजपः)

ॐ भूर्भुवः स्वः ॐ ततसवितुर्वरेण्यं
भर्गोदेवस्यधीमहि ॥
धियोयोनःप्रचोदयात् ॥

ઉપરના મંત્રવડે યથાશક્તિ જપ કરવો. जपनिवेदनं.

ॐ देवागातुविदोगातुंवित्वागातुमित ॥
मनसस्पतइमंदेवयज्ञॅस्वाहावातेधाः ॥

(संकल्पः)

अनेन यथाशक्त्या (प्रातः) संध्योपासनेन
तत्सत् परमेश्वरः प्रीयतां नमम ॥

પછી ભસ્મનો ત્યાગ કરી. તિલક ધારણ કરવું. ઉપર દર્શાવ્યાપ્રમાણે સંધ્યા કરવાથી પોતાના ચિત્તની શુદ્ધિ થાય છે. તથા જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ પછી મોક્ષગતિ મળે છે.

२ (देवतापूजनम्)

कात्यायनः—

आदित्यं गणनाथं च देवीं रुद्रंच केशवम् ॥
पंचदैवत्यमित्युक्तं सर्वकर्मसु योजयेत् ॥

સૂર્ય, ગણપતિ, દેવી, શંકર, વિષ્ણુ આપ્રમાણે પંચાયતનમાં પાંચ દેવતાઓનું દરરોજ પૂજન કરવું કારણ કે એ પાંચે દેવતાઓ પંચ મહાભૂતના કારણ છે તથા સર્વ સુખના આપનારા એજ છે માટે પાંચે દેવતામાં અભેદ બુદ્ધિ રાખી દરેક બ્રાહ્મણો તથા સદ્‌ગૃહસ્થે પૂજન કરવા તત્પર રહેવું.

પંચાયતન દેવતામાં પોતાના કુલાચાર તથા ઈષ્ટ ભાવ પ્રમાણે દરએકને પૂજન કરવાની રીતિ—

૧ **गणपतिपंचायतन**—પ્રમુખ હોય તો મધ્યમાં ગણુપતિ, ઈશાનમાં વિષ્ણુ; અગ્નિકોણુમાં શંકર, નૈર્ઋત્યમાં સૂર્ય અને વાયુ કોણુમાં દેવી. આપ્રમાણે ગણુપતિ પંચાયતનમાં દેવતાસ્થાપન કરવું.

૨ **शिवपंचायतन**—પ્રમુખ હોય તો મધ્યભાગમાં શંકર, ઈશાનમાં વિષ્ણુ, અગ્નિમાં સૂર્ય, નૈર્ઋત્યમાં ગણુપતિ, અને વાયુ કોણુમાં દેવીનું સ્થાપન કરવું.

૩ **विष्णुपंचायतन**—પ્રમુખ હોય તો મધ્યમાં વિષ્ણુ ઈશાનમાં શંકર, અગ્નિકોણુમાં ગણુપતિ, નૈર્ઋત્યમાં સૂર્ય. અને વાયુ કોણુમાં દેવીનું સ્થાપન કરવું.

૪ **देवीपंचायतन**—દેવીપંચાયતનના પ્રમુખપણુામાં મધ્યમાંદેવી, ઈશાનમાં વિષ્ણુ, અગ્નિકોણુમાં શંકર, નૈઋત્યમાં ગણુપતિ તથા વાયુ કોણુમાં સૂર્યની સ્થાપના કરવી.

૫ **सूर्यपंचायतन**—જ્યારે સૂર્યને પ્રમુખપણું હોય ત્યારે મધ્યમાં સૂર્ય, ઇશાનમાં શંકર, તથા અગ્નિકોણુમાં ગણુપતિ, અને નૈર્ઋત્યમાં વિષ્ણુ તથા વાયુકોણુમાં દેવીનું સ્થાપન કરવું.

ઉપર દર્શાવ્યાપ્રમાણે જેને જે દેવતા વિશેષ ઇષ્ટતમ હોય તે પ્રમાણે પંચાયતનદેવતાનું પૂજન કરવું. પરંતુ સર્વ દેવતા અભેદરૂપ છે એમ માનવું. કારણુ કે વેદમાં તથા ધર્મશાસ્ત્રના ગ્રંથોમાં દેવતા પૂજનનો વિશેષ મહિમા બતાવેલો છે.

स्वयं यजति चेद्देवं उत्तमा सोदरात्मजैः ॥
मध्यमा या यजेत् भृत्यैरधमा याजनक्रिया ॥

धर्मार्जितधनक्रीतैर्यः कुर्यात केशवार्चनं
उद्धरेत्स्वेन सहितान् दश पूर्वान् दशापरान्॥

પોતેજ પુત્રો તથા ભાઈ ભાંડુ સહિત પૂજન કરે છે તો ઉત્તમ કહેવાય છે. પોતે અશક્ત હોવાથી તથા કારણસર બીજા (ભૃત્યવર્ગ) પાસે પૂજન કરાવવામાં આવે છે તે મધ્યમ કહેવાય છે. અને પોતેજ પારકાંને ઘેરે જઈ સ્વાર્થ માટે ધન લઇ પૂજન કરે છે તે અધમ પૂજા કહેવાય છે.

કારણ કે ધર્મથી મેળવેલા ધનનો મુખ્ય લાભ તો એજ છે કે પ્રભુપ્રીત્યર્થ સત્કર્મમાં ખરચેલા દ્રવ્યથી પોતાના દશ પૂર્વજો તથા થનારી દશ પેઢી અને પોતે મળીને એકંદર એકવીશ પેઢીનો ઉદ્ધાર (પાવન) થાય છે.

ઉપર દર્શાવ્યાપ્રમાણે જેઓ વરતતા નથી એટલે કોઈપણ દેવતામાં આસ્તિકબુદ્ધિ પ્રમાણે જેઓ વરતતા નથી તેની તેટલી પેઢી (વંશ) ધીમે ધીમે નીચે થતી જાય છે. માટે દરરોજ પંચાયતન દેવતાનું પૂજન શ્રદ્ધાપૂર્વક કરવું.

(षोडशोपचारपूजाक्रमः)

आचम्य प्राणानायम्य ॥ श्रीमन्महागणाधिपतये नमः॥ सुमुखश्चैकदंतश्च कपिलो गजकर्णकः ॥ लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो गणाधिपः ॥

(संकल्पः)

अद्येत्यादि० मम श्रुतिस्मृति पुराणोक्तफल-

प्राप्त्यर्थं षोडशोपचारैः अमुकपंचायतन देवतापूजनमहं करिष्ये ॥

तत्रादौ कलशस्थवरुणपूजनम्, शंखघंटार्चनं करिष्ये ॥

ઉપર પ્રમાણે સંકલ્પ કર્યાબાદ ॐतत्वायामीति० वरुणं संपूज्य० शंख અને ઘંટાનું પૂજન કરવું.

ॐ अग्निर्ऋषिः पवमानः पांचजन्यः पुरोहितः ॥ तमीमहेमहागयं ॥ આ મંત્રથી पांचजन्य (શંખ)નું પૂજન કરવું.

(आवाहनं)

ॐ सहस्रशीर्षापुरुषःसहस्राक्षःसहस्रपात् ॥
सभूमिꣳसर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठद्दशांगुलम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपंचायतनदेवताभ्योनमः आवाहनपूर्वकं ध्यायामि ॥ १ ॥

गणानांत्वा० મંત્રથી ગણપતિનું । नमः शंभवाय० મંત્રથી શંકરનું। इदं विष्णु० મંત્રથી વિષ્ણુનું । अंबे० મંત્રથી દેવીનું. आकृष्णेन० મંત્રથી સૂર્યનું ધ્યાન કરવું. આ પ્રમાણે પંચાયતન દેવતાઓનું ધ્યાન કર્યા બાદ નીચે-પ્રમાણે સર્વનું એક તંત્રથી પૂજન કરવું.

(आसनं)

ॐ पुरुषएवेदꣳसर्वं यद्भूतंयच्चभाव्यम् ॥
उतामृतत्वस्येशानोयदन्नेनातिरोहति ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीअमुकपंचायतनदेवताभ्योनमः आसनं (पुष्पं) समर्पयामि ॥२॥

(पाद्यं)

ॐ एतावानस्यमहिमातोज्यायांश्चपूरुषः ॥
पादोऽस्यविश्वाभूतानित्रिपादस्यामृतंदिवि ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुक पंचा०देवताभ्यो-
नमः पाद्यं सम० ॥ ३ ॥

(अर्घ्यं)

ॐ त्रिपादूर्ध्वउदैत्पुरुषःपादोस्येहाभवत्पुनः।
ततोविष्वङ्व्यक्रामत्साशनानशनेऽअभि ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०दे०नमः अर्घ्यं-
सम्मर्पयामि ॥ ४ ॥

(आचमनीयं)

ॐ ततोविराडजायतविराजोऽअधिपूरुषः ॥
सजातोअत्यरिच्यतपश्चाद्भूमिमथोपुरः ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्रीः अमुकपं०दे०नमः आ-
चमनीयंस० ॥ ५ ॥

(पंचामृतस्नानं)

ॐ पंचनद्यःसरस्वतीमपियंतिसस्रोतसः ॥
सरस्वतीतुपंचधासोदेशेऽभवत्सरित् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०दे०नमः
पंचामृतस्नानंस० ॥

(शुद्धोदकस्नानं)

ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतःसंभृतंपृषदाज्यम् ॥
पशूंस्ताँश्चक्रेवायव्यानारण्याग्राम्याश्चये ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०दे०नमः शुद्धोदकस्नानंस० ॥ ६ ॥

ॐ आपोहिष्ठामयोभुव० ॥ १ ॥ ॐ योवः-शिवतमो० ॥ २ ॥ ॐ तस्माअरंगमा० ॥३॥
इति त्रिभिर्मंत्रैः अभिषेकः ॥

(यज्ञोपवीतं)

ॐ तस्मादश्वाअजायंतयेकेचोभयादतः ॥
गावोहजज्ञिरेतस्मात्तस्माज्जाताअजावयः ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०दे०नमः यज्ञोपवीतं (अक्षतान्वा) समर्पयामि ॥

(गंधं)

ॐ तंयज्ञंबर्हिषिप्रौक्षन्पुरुषंजातमग्रतः ॥
तेनदेवाअयजंतसाध्याऋषयश्चये ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपंचायतनदेवताभ्योनमः गंधंसमर्पयामि ॥ पश्चात्गणपतयेदूर्वाः।शंकरायबिल्वदलानि। विष्णवेतुलसीदलानिअर्पयेत् ॥

(पुष्पाणि)

ॐ यत्पुरुषंव्यदधुःकतिधाव्यकल्पयन् ॥
मुखंकिमस्यासीत्किंबाहूकिमूरूपादाउच्येते॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०देवताभ्योनमः
पुष्पाणिस० ॥

(धूपं)

ॐ ब्राह्मणोस्यमुखमासीद्बाहूराजन्यःकृतः ॥
ऊरूतदस्ययद्वैश्यःपद्भ्या शूद्रोऽअजायत ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०दे०नमः धूपं
आघ्रापयामि ॥

(दीपं)

ॐ चंद्रमामनसोजातश्चक्षोःसूर्योऽअजायत॥
श्रोत्राद्वायुश्चप्राणश्चमुखादग्निरजायत ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०दे०नमः दीपं
दर्शयामि ॥

(नैवेद्यं)

ॐनाभ्याआसीदंतरिक्ष शीर्ष्णोद्यौःसमवर्त्तत
॥पद्भ्यांभूमिर्द्दिशःश्रोत्रात्तथालोकाँअकल्पयन्
॥ ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०दे०नमः
नैवेद्यंस० ॥

ॐ प्राणायस्वाहा । ॐ अपानायस्वाहा ।
ॐ व्यानायस्वाहा । ॐ समानायस्वाहा ।
ॐ उदानायस्वाहा । नैवेद्यांतेहस्तप्रक्षालनार्थे मुखप्रक्षालनार्थें पानीयंस० ॥ करोद्वर्तनार्थें चंदनं समर्पयामि ॥

(तांबूलम्)

ॐ यत्पुरुषेणहविषादेवायज्ञमतन्वत ॥
वसंतोस्यासीदाज्यंग्रीष्मइध्मः शरद्धविः ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०दे०नमः पूगीफलतांबूलदक्षिणांस० (तदभावेगंधंपुष्पं)

(आरार्तिकं)

ॐ सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिःसप्तसमिधःकृताः
देवायद्यज्ञंतन्वानाअबध्नन्पुरुषंपशुम् ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०दे०नमः प्रदक्षिणापूर्वकं आरार्तिकंस० ॥

(पुष्पांजलिः)

ॐ यज्ञेनयज्ञमयजंतदेवा-
स्तानिधर्माणिप्रथमान्यासन् ॥
तेहनाकंमहिमानःसचंत
यत्रपूर्वेसाध्याःसंतिदेवाः ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः श्री अमुकपं०दे०नमः मंत्रपुष्पांजलिं समर्पयामि ॥

(प्रार्थना)

ॐ अद्भ्यः संभृत०इत्यारभ्य श्रीश्च ते इत्यंतेन षणमंत्रेण स्तुतिः ॥

आवाहनंनजानामिनजानामितवार्चनम् ॥
पूजांचैवनजानामिक्षमस्वपरमेश्वर ॥
अन्यथाशरणंनास्तित्वमेवशरणंमम ॥
तस्मात्कारुण्यभावेनरक्षस्वपरमेश्वर ॥

(शक्तिश्चेत् गणेशसूक्तं (शीर्षं) शिवस्य—नमस्ते ६६ मंत्रात्मको रौद्राध्यायः ॥ विष्णोः पुरुषसूक्तं २२ मंत्राः ॥ देव्याः देवीसूक्तं अहंविश्वे० ॥ सूर्यस्य विभ्राट् मंडलब्राह्मणादि० આ બધા વૈદિક પ્રમાણ મંત્રો તે તે દેવતાપરત્વ છે. માટે શક્તિ પ્રમાણે પાઠ કરવો.)

(संकल्पः) अनेन ध्यानावाहनादि षोडशोपचारैः कृतेन पूजनेन श्री अमुकपंचायतनदेवताः प्रीयंतां नमम॥ इति देवतापूजनं

३ (अथ तृतीयः पितृयज्ञः)

(तर्पणम्)

मनुः

अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृयज्ञस्तु तर्पणम् ॥
होमो दैवो बलिर्भौतो नृयज्ञोऽतिथिपूजनम्

મનુસ્મૃતિના ત્રીજા અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે— જપ, તથા ભણાવવું તેને **ब्रह्मयज्ञ** કહેછે. મરણ પામેલા પિતરોને ઉદ્દેશિને અન્નાદિ તથા **तर्पण श्राद्ध** આદિ ક્રિયા કરવામાં આવેછે. તેને **पितृयज्ञ** કહેછે. અગ્નિમાં હોમ તથા દેવતાનું પૂજન કરવું તેને **दैवयज्ञ** કહેછે. બલિદાન કરવું તેને **भूतयज्ञ** કહેછે. અતિથી અભ્યાગતનું તથા વિદ્વાનોનું પૂજન સત્કાર કરવામાં આવેછે. તેને **नृयज्ञ** કહેછે.

ઉપર દર્શાવેલા પંચમહાયજ્ઞનું સેવન કરનાર મનુષ્ય પોતાના સમગ્ર દોષોને દૂર કરે છે તેમાં **पितृयज्ञ**ના બે પ્રકારના ભેદ છે. "**एकः तर्पणाख्यः द्वितीयः श्राद्धाख्यश्च**" ૧ મરણ પામેલા પિતરો (પૂર્વજો) ને નિત્ય તર્પણવિધિથી તિલાંજલિ દાન કરવું. ૨ સાંવત્સરિક તેમજ તીર્થાદિકોમાં જઇ નૈમિત્તિક શ્રાદ્ધાદિવડે તૃપ્ત કરવા કારણ કે "**पितृतः कुलसंततिः**" પિતરોના આશીર્વાદથી જ વંશની વૃદ્ધિ થાય છે. અને એમ ન કરવાથી કાત્યાયનસૂત્રમાં સ્પષ્ટ લખ્યું છે કે "**अतर्पिताः देहाद्रुधिरं पिबंति**" પિતરોને તૃપ્ત ન કરવાથી દેહમાંથી રૂધિર પીયે છે. આ ઉપરથી એમ સમજવું નહીં કે પિતરો શું કૃતઘ્નિ હતા ? આવું સમજવું અજ્ઞાનનું કારણ છે. પરંતુ વંશવૃદ્ધિ થતી નથી એ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે.

વળી (શ્રાદ્ધ) તર્પણ સંબંધી વિશેષ પ્રમાણ જોઇએ તો **ऋग्वेद, तथा यजुर्वेदना** ૧૯ **मां अध्यायमां तथा अर्थवणना ४ भागमां** સ્પષ્ટ દર્શાવેલું છે. તો આ જગ્યાએ વિશેષ લખવાની જરૂર નથી. તેમજ કાત્યાયનમાંથી થોડો જ ભાગ માત્ર ક્રમ સમજવા માટે પ્રદર્શિત કરીએ છીએ.

(१) ततस्तर्पयेत् ब्रह्माणं पूर्वं विष्णुं रुद्रं प्रजापतिं देवान् छंदांसि वेदान् ऋषीन् पुराणाचार्यान् गंधर्वान् इतराचार्यान् संवत्सरम सावयवं देवी: अप्सरस: देवानुगान नागान् सागरान् पर्वतान् सरित: मनुष्यान् यक्षान् रक्षांसि पिशाचान् सुपर्णान् भूतानि पशून् वनस्पतीन् ओषधी: भूतग्रामचतुर्विधस्तृप्यतामिति ॐकारपूर्वं ॥

आचम्य प्राणानायम्य ॐ पवित्रेस्थो० इति कुशपवित्रंधृत्वा

(संकल्पः) अद्यपूर्वोच्चारितएवंगुणविशेषण विशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ मम आत्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थं ॐ तत् सत् परमेश्वरप्रीत्यर्थं देवऋषिमनुष्यपितृतर्पणमहं करिष्ये ॥

(આ પ્રમાણે સંકલ્પ કર્યાબાદ ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે ઓંકારપૂર્વક ब्रह्म આદી भूतग्रामचतुर्विध પર્યંત નામ ઉચ્ચારણ કરી એક એક જલની અંજલી આપવી. જેવી રીતે ॐ ब्रह्मातृप्यताम् । ॐ विष्णु: तृप्यताम् ઇત્યાદિ.

(२) ततोनिवीती मनुष्यान् सनकं सनंदनं सनातनं कपिलं आसुरिं वोढुं पंचशिखं ॥ પછી જનોઇને કંઠમાં

રાખી ૐકાર પૂર્વક સનકાદિથી પંચશિખ પર્યંત દરેકને બે બે અંજલી આપવી જેમકે ૐ सनकः तृप्यतु २। ૐ सनंदनः तृप्यतु । २ । ૐ सनातनः तृप्यतु ॥ २ ॥

(३) ततः अपसव्यम् तिलमिश्रम् कव्यवाडनलम् सोमं यमं अर्यमणम् अग्निष्वात्तान् सोमपः बर्हिषदः यमाँश्चैके ॥ यमायधर्मराजाय मृत्यवे अंतकाय वैवस्वताय कालाय सर्वभूतक्षयाय औदुंबराय दध्नाय नीलाय परमेष्ठिने वृकोदराय चित्राय चित्रगुप्ताय (इत्येकैकस्य तिलमिश्राँस्त्रीस्त्रीन्दद्याज्जलांजलीन् । यावज्जीवकृतंपापं तत्क्षणादेव नश्यति

અપસવ્ય કરી તિલમિશ્ર જલ લઈ कव्यवाडनलथी આરંભીને चित्रगुप्ताय પર્યંત ૐકારપૂર્વક પ્રત્યેકને ત્રણ ત્રણ અંજલી આપવી જેમકે ૐकव्यवाडनलः तृप्यताम् कव्य० कव्य० ३ આ પ્રમાણે ત્રણ ત્રણ અંજલી આપવી.

जीवत्पितृकोप्येतानन्यांश्चरेत् उदीरतां० अंगिरसः आयंतुनः० ऊर्जंवहंती० पितृभ्यः० येचेह०मधुवाताइति त्र्यृचंजपन्प्रासिंचेत् तृप्यध्वं इति त्रिः नमोव०इत्युक्त्वामातामहानां चैवं गुरुशिष्यऋत्विग्ज्ञातिबांधवानतर्पिता देहात्तरुधिरंपिबन्ति वासोनिष्पीड्याचम्य ।

अहश्रमस्य० हꣳस: इत्युपस्थाय प्रदक्षिणीकृत्य दिशश्चदेवताभ्यश्चनमस्कृत्योपविश्य ब्रह्माग्निपृथिव्योषधीर्वाग्वाचस्पतिर्विष्णुर्महद्भ्योऽपांपतयेवरुणायनमइति संवर्चसेतिमुखंविमृष्टेदेवागातुविद इति विसर्जयेत् ॥

અગાઉ દર્શાવ્યાપ્રમાણે અંજલી આપ્યાબાદ (જીવિત પિતૃક) પિતા જીવતાં છતાં પણ અંજલી ઉપરની આપવી. અને પિતાના મરણ પામ્યા બાદ નીચે મુજબ વિશેષ તિલાંજલી (ત્રણવાર) નામ ગોત્ર ઉચ્ચારણપૂર્વક આપવી.

જેમકે अमुकगोत्रः अस्मत् पिता अमुकशर्मा वसुरूपस्तृप्यताम् ॥ इदं जलं तस्मै स्वधानमः॥ इदं० तस्मै स्वधानमः ॥ इदं० तस्मै स्वधा नमः ॥ ३ ॥

એવીજ રીતે નીચે લખેલા અનુક્રમથી પ્રત્યેકને (મરણ પામેલાં હોય તેને જ) નામ ગોત્રોચ્ચાર પૂર્વક ત્રણત્રણવાર તિલાંજલિ દાન કરવું.

पिता॥पितामह। प्रपितामह।माता॥पितामही॥प्रपितामही ॥ પછી उदीरता० મંત્રથી नमोव० મંત્રપર્યંત સૂત્રમાં લખેલા ક્રમથી મંત્રો ભણવા. બાદ (માતામહગોત્ર) मातामह, प्रमातामह, वृद्धप्रमातामह, ॥ मातामही, प्रमातामही, वृद्धप्रमातामही, ॥ पत्नी, सुत, पितृव्य, मातुल, भ्राता, पितृभगिनी, मातृभगिनी, आत्मभगिनी, श्वशुर, गुरु, शिष्य, मित्र, आप्त, ॥

ઉપર દર્શાવેલા દરેકને પોતપોતાના ગોત્ર તથા નામ ઉચ્ચારણપૂર્વક ત્રણવાર અંજલી દરરોજ આપવી.

ઉપર દર્શાવેલો તર્પણવિધિ કેવલ વેદોક્ત છે. એમ સમજી આસ્તિક બુદ્ધિથી દરરોજ નિત્યકર્મ છે અને પોતાના ઉત્તમ વર્ણમાં ઉત્પન્ન થયેલા દેહનું જીવીત સાફલ્ય છે એમ માની તર્પણાદિ ક્રિયા કરવામાં નિયમિત રહેશો.

इति तर्पणव्याख्या.

४ (चतुर्थः दैवयज्ञः) होमः

पारस्करगृह्यसूत्र–वैश्वदेवादन्नात् पर्युक्ष्य स्वाहाकारैर्जुहुयात्

વૈશ્વદેવને માટે ક્ષારવિનાનું અન્ન (રાંધેલો ભાત) હોય તેનાથી હોમ કરવો. વૈશ્વદેવ હોમ કર્યા શિવાય જે પાકમાંથી જમ્યા હોય તો પ્રાયશ્ચિત્ત થાય છે. કારણ કે, पराशरः—

यदग्नौ हूयते नैव यस्य ग्रासो न दीयते ॥ अभोज्यं तद्विजानीयात् भुक्त्वा चांद्रायणं चरेत्॥

પાક (રસોઈ) થવા પછી જે અન્નનો હોમ તથા બલિદાન કરવામાં આવતું નથી તે અન્નનું ભોજન કરવામાં નિષેધ છે. કારણ કે તે અન્ન ખાધું હોય તો ચાંદ્રાયણવ્રત કરી શુદ્ધ થવું. માટે વૈશ્વદેવ કર્યાબાદ ભોજન કરવું એમ વેદમાં પણ સ્પષ્ટ છે.

કદાચ રાંધેલો ભાત ન મળતો હોય તો કંદ મૂલ, વા કોઇ પણ જાતનું ફલ અથવા ઔષધી (સુગંધી) પદાર્થો ઘીની સાથે મિશ્ર કરીને હોમ કરવો. મતલબ એવી છે

કે આ આપણો નિત્ય વિધિ છે. એનો કદાપિ ત્યાગ કરવો નહીં. વખતે અગ્નિ પણ ન મલે એવો સંભવ હોય તો જલવડે જલમાં (आवृत्ति) होम કરવો.

(प्रयोगः)

आचम्य-प्राणानायम्य-अद्यपूर्वोच्चारित एवं-गुणविशेषेण विशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ मम-गृहे पंचसूनाजनितसकलदोषपरिहारपूर्वकं नित्यकर्मानुष्ठानसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्री-त्यर्थं पंचमहायज्ञैः अहं यक्ष्ये ॥

(ઉપર પ્રમાણે સંકલ્પ કર્યા બાદ નીચેના મંત્ર ભણી જમણા હાથની અનામિકા આંગલીમાં દર્ભની અથવા સુવર્ણની વીંટી પેહેરવી.)

ॐ पवित्रेस्थोवैष्णव्यौ सवितुर्वः प्रसव उत्पुना-म्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्यरश्मिभिः॥ तस्य-ते पवित्रपते पवित्रपूतस्य यत्कामः पुनेतच्छ-केयम् ॥

(પછી નાના કુંડમાં અગ્નિને પ્રદીપ્ત કરીને ધ્યાન કરવું.)

ॐ चत्वारि शृंगात्रयो अस्य पादाद्वेशीर्षेसप्तह-स्तासोऽअस्य ॥ त्रिधाबद्धोवृषभोरोरवीतिम-होदेवोमर्त्यॉआविवेश ॥ ॐ एषोहदेवः प्र-

दिशोनुसर्वाः पूर्वोंहजातः सउगर्भेअंतः ॥
सएवजातः सजनिष्यमाणः प्रत्यङ्जनास्ति-
ष्ठतिसर्वतोमुखः ॥
मुखंयः सर्वदेवानां हव्यभुक् कव्यभुक् तथा॥
पितॄणां च नमस्तस्मै विष्णवे पावकात्मने ॥

(પછી અગ્નિનું પૂજન નીચે પ્રમાણે કરવું).

पावकनाम्ने वैश्वानरायनमः । अग्नयेअत्रं (જલ) नमः । अग्नयेगंधं० । अग्नयेअक्षतान् पुष्पं० । अग्नयेनमोनमः ॥ अग्नेशांडिल्यगो-त्रमेषध्वज प्राङ्मुख मम संमुखोभव ॥

પછી જલની ધારા વડે અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કર્યાબાદ મૃગિમુદ્રા (મધ્યમા અનામિકા અને અંગુઠા) વડે રાંધેલો ભાત તથા ઘીને મિશ્ર કરી (બોરના ફલ પ્રમાણે) નીચેના મંત્રોવડે બાર આહુતિ આપવી.

ॐ भूःस्वाहा इदं अग्नये नमम ॥ १ ॥
ॐ भुवः स्वाहा इदं वायवे नमम ॥ २ ॥
ॐ स्वः स्वाहा इदं सूर्यायनमम ॥ ३ ॥
ॐ भूर्भुवः स्वः स्वाहाइदं प्रजापतयेनमम४
ॐ देवकृतस्यैनसोवयजनमसिस्वाहा इदंअ-
ग्नयेनमम ॥ ५ ॥

ॐ मनुष्यकृतस्यैनसो वयजनमसिस्वाहा इदं अग्नये० ॥ ६ ॥

ॐ पितृकृतस्यैनसोवयजनमसिस्वाहा इदं अग्नये० ॥ ७ ॥

ॐ आत्मकृतस्यैनसोवयजनमसिस्वाहा इदं अग्नये० ॥ ८ ॥

ॐ एनसएनसोवयजनमसिस्वाहाइदं अ० ९

ॐ यच्चाहमेनो विद्वाँश्चकारयच्चाविद्वांस्तस्य सर्वस्यैनसोवयजनमसिस्वाहाइदं अग्नये०१०

ॐ प्रजापतयेस्वाहा इदं प्रजापतयेनमम ११

ॐ अग्नयेस्विष्टकृते स्वाहा इदं अग्नये स्विष्टकृते नमम ॥ १२ ॥

(પછી બાકીનું થોડું અન્ન લઇ બલીની પાંચ ઢગલી કુંડની આગળ ભૂકવી).

ॐ धात्रेनमः इदं धात्रे नमम । ॐ विधात्रे नमः इदं विधात्रे० ।

ॐ विश्वेभ्योदेवेभ्योनमः इदंविश्वेभ्योदेवेभ्यो०

ॐ सर्वेभ्यो भूतेभ्योनमः इदंसर्वेभ्योभूतेभ्यो नमम । अपसव्येन ॐ समस्तपितृभ्यःस्वधानमः इदंसमस्तपितृभ्यो० ।

(ઉપર પ્રભાણે પાંચ બલી ભૂકયાબાદ गोग्रासादि

ગાય વિગેરે પશુ તથા વાયસાદિ પક્ષી વિગેરેને (બલિ) અન્ન આપવું.

सुरभिर्वैष्णवीमाता नित्यं विष्णुपदे स्थिता ॥
गोग्रासंतुमयादत्तं सुरभिः प्रतिगृह्यताम् ॥
इदं गोभ्यो न मम ॥
द्वौश्वानौ श्यामशबलौ वैवस्वतकुलोद्भवौ ॥
ताभ्यामन्नं प्रदास्यामि रक्षेतां पथिमां सदा ॥
इदं श्वभ्यां नमम ॥
यमोसि यमदूतोसि वायसोसि महामते ॥
अहोरात्रकृतं पापं बलिं भक्षतुवायसः ॥
इदं वायसेभ्यो नमम ॥
देवामनुष्याःपशवो वयांसि सिद्धाश्च यक्षोरगदैत्यसंघाः ॥ प्रेताः पिशाचास्तरवः समस्ता ये चान्नमिच्छंति मया प्रदत्तम् ॥
इदं देवादिभ्यो नमम ॥
पिपीलिकाकीटपतंगकाद्या बुभुक्षिताः कर्मनियोगबद्धाः ॥ प्रयांतु तेतृप्तिमिदंमयान्नं तेभ्योवसृष्टं सुखिनो भवंतु ॥
इदं पिपीलिकाकीटपतंगेभ्यो० ॥

પછી હાથ ધોઇ યજ્ઞકુંડમાંથી ભસ્મ લઇ નીચેના મંત્રથી ધારણ કરવી).

ॐ त्र्यायुषं जमदग्नेः कश्यपस्य त्र्यायुषं ॥ य-द्देवेषु त्र्यायुषं तन्नो अस्तु त्र्यायुषं ॥ शतायुषं। बलायुषं ॥

(अग्निविसर्जनं)

गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठस्वस्थाने परमेश्वर॥यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ हुताशन॥ ॐ यज्ञयज्ञंगच्छयज्ञपतिंगच्छस्वांयोनिंगच्छस्वाहा ॥ एषते यज्ञोयज्ञपतेसहसूक्तवाकः सर्ववीरस्तं जुषस्वस्वाहा ॥

(પછી દર્ભની વીંટી પેહેરી હોય તેનો ત્યાગ કરવો. બાદ સંકલ્પ કરવો).

अनेन वैश्वदेवाख्येन कर्मणा श्रीयज्ञनारायणस्वरूपी परमेश्वरः प्रीयतां ॥ ॐ तत्सत् ब्रह्मार्पणमस्तु ॥

(ભોજન કરવા અગાઉ ઉપર લખેલા બલિઓને પશુઓને આપ્યા બાદ ભોજન કરવું).

पंचसूना गृहस्थस्य चुल्लीपेषण्युपस्करः ॥
कंडनी चोदकुंभी च तासां पापस्य शांतये ॥
पंचक्लृप्ता महायज्ञाः प्रत्यहं गृहमेधिनां ॥

(पशुवधस्थानं सूना सूनाइव सूना हिंसास्थानगुण-योगात् चुल्ह्यादयः पंच गृहस्थस्य जीवादिहिंसा-स्थानानि)

ચૂલામાં લાકડાં બાળતી વખતે અજાણપણે અનેક જીવજંતુ બળી જાય છે. અનાજને દળતી વખતે ઘંટી (યંત્ર)માં પણ જીવહિંસા થાય છે. ઝાડું કાઢતી વખતે પણ જીવહિંસા થાય છે. અન્નને ખાંડતી વખતે પથરામાં જીવ કચરાઇ જાય છે તેમજ (उदकुंभ) પણીયારાંમાં જીવ અંજાણપણે મરી જાય છે. આ પ્રમાણે પાંચ પ્રકારના દોષની નિવૃત્તિ માટે વેદો તથા “**मनुस्मृति**” ધર્મશાસ્ત્રના ગ્રન્થોમાં **पंचमहायज्ञ** કરવાનું લખ્યું છે માટે **संध्या, देवपूजा, तर्पण, वैश्वदेव,** તથા **अतिथि** સત્કાર અવશ્ય કરવા.

५ (अथ पंचमो मनुष्ययज्ञः)

(नृयज्ञोऽतिथिपूजनम्)

આ પાંચમો મનુષ્યયજ્ઞ કહેવાય છે એટલે મનુષ્યે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહી પોતાના સમયાનુસાર અતિથિ અભ્યાગતની સેવા કરવી. કોઈપણ જાતિનો બ્રાહ્મણ હોય છતાં તેનાપર ક્રોધાતુર ન થતાં તેનું યથાશક્તિ સન્માન કરવું, અયોગ્ય શબ્દો બોલવા નહિં કારણ કે મનુષ્યદેહમાં ઉત્પન્ન થઈ પોતાની ઉત્તમ જાતિનો ઓદ્ધો પોતાને હાથે છોડી દેવા માંગશો તો આગળ પુનઃ એજ જાતિમાં તમારો જન્મ થવો દુર્લભ છે જેમ આપણે ધર્મ તરિકે સમજી મિથ્યાવાદમાં પડવું તેના કરતાં ધર્મ શું વસ્તુ

છે તેનું યથાર્થ મનન કરતા રહેવું. જુવો મનુભગવાન ધર્મની કેવી વ્યવસ્થા બતાવે છે.

वेदः स्मृतिः सदाचारः स्वस्य च प्रियमात्मनः ॥ एतच्चतुर्विधं प्राहुः साक्षाद्धर्मस्य लक्षणम ॥ १ ॥

ચારે વેદમાં કહેલી વાર્તા, (બાબતો) મન્વાદિ સ્મૃતિ, શિષ્ટ લોકો (महर्षि)એ પાળેલા સદાચાર, તથા પોતાના મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાના પ્રિય લાગે તેવા ધર્મો, આ ચાર પ્રકારથી ધર્મનું લક્ષણ બતાવ્યું છે.

ઉપર દર્શાવેલા ધર્મના લક્ષણસંબંધી વિચાર કરશો તો માલમ પડશે કે ધર્મ કેવી રીતે પાળવો જોઇએ કારણ કે એ પ્રભુએ ચાર વર્ણ બનાવી છે તેમાં બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રણ જાતિને (द्विज) કહેવાય છે તેણે (श्रुति) એટલે વેદ અને (स्मृति) ધર્મશાસ્ત્રોમાં કહેલાં કાર્યો તથા શિષ્ટ પુરૂષોનો સદાચાર પાળવાને પ્રયત્ન કરવા. વળી મનુભગવાને કહ્યું છે કે,

योवमन्येत ते मूले हेतुः शास्त्राश्रयाद्द्विजः ॥ स साधुभिर्बहिष्कार्यो नास्तिको वेदनिंदकः २

ઉપર દર્શાવેલા વેદ તથા સ્મૃતિઓના વાક્યોને માત્ર પોતાના દુરાગ્રહથી માનતો નથી તેને સજ્જનોએ પોતાની પંક્તિમાં દાખલ કરવો નહિ કારણ કે વેદ તથા સ્મૃતિની નિન્દા કરનારને શાસ્ત્રકારોએ નાસ્તિક ગણેલો છે.

વળી પોતાના સહાય માટે પિતા વા માતા તેમજ

છોકરો તથા સ્ત્રી કાંઈ સાથે આવવાના નથી પરંતુ અંત સમયે એકજ ધર્મ સહાયતા કરશે. માટે સામાન્ય રીતે કોઈને હિંસા (कठोर) વાક્ય કહેવાં નહિ હુમેશાં સાચું બોલવું કોઈની વસ્તુ વગરકહે ઉપાડી લેવી નહિં. હુમેશાં પવિત્રપણે રહેવું ઈંદ્રિયોને દુર વિષયોમાં ન જવા દેતાં પોતાના નિયમમાં રાખવી. અતિથિ તથા અનાથ પ્રાણિઓને અન્નવસ્ત્રાદિ દાન કરવું સર્વ ભૂત પ્રાણિપર સમદષ્ટિથી દયા રાખવી પડેલાં દુઃખસુખનું સહન કરવું આ પ્રમાણે સામાન્ય ધર્મ કહ્યો છે.

જેમ સમુદ્ર તથા નદી તરી જવા માટે વહાણ અથવા હોડીઓ સાધનરૂપ થાય છે તેજ પ્રમાણે સંસારરૂપી સમુદ્ર તરવા માટે પ્રાણીમાત્રને માટે તેમાં ઉત્તમ દેહ ધારણ કરનારી સંસ્કારી द्विज એઓને માટે તો પંચમહાવિધિ ઉત્તમ ગણાય છે માટે શ્રદ્ધાપૂર્વક એનું સેવન તથા આચરણ કરશો તો મનુષ્યદેહની સફળતા છે એમ માનવાને યોગ્ય છે.

(इति पंचमहायज्ञाः)

લી.

सनातनधर्मावलंबी,

शास्त्री अंबाशंकर शर्मा.

(वलसाड)

સૂચના.

સર્વે સદ્ગૃહસ્થોને વિદિત કરવામાં આવે છે કે પંચમહાયજ્ઞનું પુસ્તક કેવલ શ્રુતિ તથા સ્મૃતિના આધારે રચવામાં આવ્યું છે. તો એનો ઉપયોગ કરવો દ્વિજમાત્રનો ધર્મ છે. વળી આ ગ્રન્થમાં કાંઈ ગમે તેની ઋચા તથા શ્લોકો ઉમેરવામાં આવ્યા નથી. માત્ર મનુસ્મૃતિ વિગેરે ધર્મશાસ્ત્રનાં પ્રમાણો અને લોકોને સમજવા માટે સરલ ભાષામાં વિધિ મુકવામાં આવ્યો છે તો સજ્જન ગૃહસ્થોએ હંસક્ષીરન્યાયપ્રમાણે એનો ઉપયોગ કરવો એવી આશા છે.

લી. શુભેચ્છક,

शास्त्री अंबाशंकर कल्याणजी शुक्ल

वलसाड.

